

ТЕМА 3

Тактика огляду місця події

План лекції

1. Поняття, задачі, принципи огляду місця події.
2. Тактичні прийоми огляду місця події.
3. Фіксація результатів огляду місця події.

1. Поняття, задачі, принципи огляду місця події

Поняття місця події

Вчені-криміналісти мають декілька точок зору на визначення місця події. Одні вважають, що це і місце скоєння злочину, і місце його підготовки, і місце приховування об'єктів злочинного посягання, знарядь злочину, інших речових доказів. Треба погодитися з криміналістами, які вважають наведене вище визначення місця події занадто широким.

Місце події – це територія або приміщення, в межах якого виявлені сліди вчиненого злочину (викрадене майно, труп, захована злочинцем зброя). Сам злочин при цьому міг бути вчинений в іншому місці.

Місце злочину – це територія або приміщення, де безпосередньо було вчинено злочин, хоча сліди цього злочину можуть бути виявлені в іншому місці чи в інших місцях.

Поняття огляду місця події

Огляд місця події – це невідкладна слідча дія, яка спрямована на безпосереднє сприйняття, вивчення обстановки на місці події, виявлення, фіксацію і вилучення слідів та інших речових доказів, їх особливостей та взаємозв'язку, з'ясування характеру події (механізму злочину) та інших обставин, які мають значення правильного розслідування, встановлення об'єктивної істини, фактичних даних події. Визначення меж огляду місця події в кожному конкретному випадку визначається слідчим, виходячи з обставин події.

Огляд місця події має особливе значення у низці слідчих дій.

По-перше, це першочергова слідча дія, яка проводиться

після порушення кримінальної справи, а найчастіше, і до порушення кримінальної справи.

По-друге, найбільш близьке у часі і просторі зіткнення слідчого з подією злочину.

По-третє, найбільш продуктивна слідча дія. Вона дозволяє встановити найбільший обсяг доказів, що відносяться до всіх елементів складу злочину.

По-четверте, найбільш складна дія, яка вимагає багато часу і застосування ряду тактичних прийомів і засобів криміналістичної техніки.

Огляд місця події як слідчу дію не треба ототожнювати із *слідчим оглядом* як одним із методів пізнання, що являє собою впорядковану сукупність (систему) правил для безпосереднього сприйняття і дослідження матеріальних об'єктів.

Кримінально-процесуальний кодекс передбачає декілька видів слідчого огляду:

- місця події;
- трупа на місці його виявлення;
- місцевості і приміщень, які не являються місцем події;
- предметів і документів;
- поштово-телеграфної кореспонденції;
- освідування живих осіб (як специфічний вид огляду).

Задачі огляду місця події

Задачі, що стоять перед слідчим у зв'язку з проведенням огляду місця події, можна об'єднати у дві групи: загальні та окремі.

Загальні задачі – це отримання процесуально зафіксованої інформації (фактичних даних) про обставини події, об'єкти і осіб, які мають до неї відношення, їх зв'язки і взаємодію. Для цього необхідно:

- а) з'ясувати для себе і зафіксувати у протоколі матеріальну обстановку, в якій відбулася подія, що досліджується;
- б) виявити, зафіксувати і вилучити матеріальні сліди злочину (сліди рук, ніг, знарядь злочину, крові тощо);
- в) по можливості з'ясувати зв'язок слідів, об'єктів з особою, що вчинила злочин, потерпілим та іншими особа-

- ми;
- г) отримати інші дані для організації розкриття та розслідування злочину.

Окремі задачі передбачають:

- а) встановлення свідків події (хто міг бачити, чути подію, виходячи з обстановки, місця розташування події);
- б) визначення слідів, які могли залишитися на учасниках події, транспорті;
- в) визначення об'єктів, які необхідно вилучити для встановлення в подальшому зв'язку осіб, інших об'єктів з подією, що розслідується.

Принципи тактики огляду місця події

Тактика огляду місця події визначається конкретними обставинами події, що підлягає розслідуванню. Разом з тим можна визначити ряд загальних положень, які необхідно застосовувати практично завжди.

Тобто можна виділити основні принципи огляду місця події:

1. *Єдине керівництво огляду місця події* включає:
  - визначення кола учасників огляду місця події (спеціалісти, лікар, експерт-криміналіст, кінолог, поняті);
  - постановка завдань кожному учаснику;
  - роз'яснення їм прав та обов'язків.
2. *Своєчасність огляду місця події* означає оперативність збору і виїзду учасників огляду на місце події з метою запобігання можливості втрати слідів та інших важливих речових доказів.
3. *Планомірність огляду місця події* означає послідовність, суворий порядок дій учасників.
4. *Повнота огляду* передбачає дослідження всієї обстановки місця події, всіх об'єктів і слідів, які можуть мати відношення до події. Часто при неякісному огляді місця події втрачається важлива доказова інформація.
5. *Об'єктивність огляду* означає дослідження і фіксацію слідів і об'єктів на місці події без упередженості й

односторонності (не попасти в полон однієї версії про подію і досліджувати місце з метою підтвердження цієї версії).

6. *Застосування технічних засобів* і дотримання правил поведіння з речовими доказами з метою недопущення їх втрати чи псування як слідчим, так і іншими учасниками огляду місця події.

2. Тактичні прийоми огляду місця події

Огляд місця події – це не механічне візуальне сприйняття того, що оточує дослідника, особу, яка проводить огляд. Ефективність огляду й значною мірою залежить від загальної професійної і організаційно-технічної підготовки слідчого. Огляд – це мислено-пізнавальний процес по розшуку речових доказів, іншої доказової інформації, під час якого застосовуються такі методи: аналіз і синтез, індукція і дедукція, судження і умовивід.

На основі загальної картини події виділяються об'єкти, які причинно пов'язані з подією, визначаються межі території, яка підлягає огляду, визначається порядок руху учасників огляду, методи дослідження окремих об'єктів і елементів обстановки.

Стадії (етапи) огляду

Огляд місця події як слідчу дію, як мислений процес пізнання події шляхом вивчення матеріальної обстановки можна поділити на три частини (стадії, етапи): підготовчий етап; етап безпосереднього дослідження обставин події і заключний (завершальний) етап.

Підготовчий етап включає два елементи:

По-перше, це підготовка до виїзду на місце події. Отримавши інформацію про подію (злочин), необхідно:

- визначити коло учасників, яких необхідно залучити до огляду місця події, і прийняти рішення по забезпеченню їх участі (коло осіб, участь яких необхідна на місці події, судово-медичний експерт, експерт-криміналіст, кінолог, дільничний інспектор, вибухотехнік, інспектор ДАІ, поняті тощо);
- визначити науково-технічні засоби, які можуть знадо-

битись при огляді місця події.

По-друге, після прибуття на місце події слідчий:

- уточнює інформацію про подію;
- вживає заходи по охороні місця події, надає допомогу потерпілим;
- визначає межі території, яку необхідно дослідити, оглянути;
- ставить задачі учасникам огляду місця події і визначає порядок їх дій і взаємодію усіх учасників у процесі огляду місця події.

Етап безпосереднього дослідження обставин події

Вибір методів, послідовність безпосереднього дослідження місця події залежить від характеру події, висунутих версій.

Криміналістична тактика класифікує методи безпосереднього дослідження місця події за різними критеріями.

Статичний метод – це вивчення загальної обстановки події з однієї точки (статика) або дослідження обстановки в тому вигляді, в якому вона була до початку огляду. При цьому слідчий визначається в послідовності своїх подальших дій.

Динамічний метод – це і вивчення обстановки, пересуваючись по території місця події, і вивчення об'єктів на місці події, змінюючи їх первинне розташування. При цьому слідчий може вивчати обстановку місця події, застосовуючи такі методи:

- а) ексцентричний метод – рух відбувається по спіралі від цент-ру до периферії;
- б) концентричний метод – огляд ведеться від периферії до центру;
- в) фронтальний (лінійний) – місце події вивчається по лінії, рухаючись від одного краю до іншого;
- г) секторний – огляд проводиться по секторах;
- д) вузловий – огляд проводиться по заздалегідь визначених ділянках території місця події.

В криміналістичній літературі згадується ще про два методи: об'єктивний і суб'єктивний.

Об'єктивний метод – це огляд усього місця події (всієї території) незалежно від шляхів пересування злочинця.

Суб'єктивний метод – огляд по слідах, залишених злочинцем.

Другий етап (безпосереднє вивчення) передбачає детальне вивчення обстановки в цілому і окремих об'єктів. Інформація, яку отримує при цьому слідчий аналізується і складає базову основу для висунування версій про подію, що трапилась, про особу, яка вчинила злочин, про подальші шляхи пошуку слідів та інших речових доказів.

На цьому етапі слідчий повинен звертати увагу на негативні обставини, тобто такі фактичні дані, які свідчать про нелогічність, невідповідність певних обставин або слідів закономірності їх існування або відсутності. Виділяють два види таких обставин:

- відсутність слідів, які повинні бути;
- наявність слідів, яких не повинно бути.

При встановленні негативних обставин логічним є висунування версій про інсценування, тобто штучне створення такої обстановки, яка б ввела слідство в оману з метою:

- приховування одного злочину під видом іншого;
- приховування злочину під видом події, яка не є злочином (самогубство);
- приховування окремих обставин;
- приховування аморальної поведінки (розтрата грошей і інсценування квартирної крадіжки).

Криміналістична тактика при проведенні огляду місця події рекомендує приблизний перелік питань, отримання відповідей на які в процесі огляду місця події допоможе в подальшому в розкритті злочину:

1. Мав місце злочин чи ні?
2. Чи є місце події, де проводять огляд, місцем злочину?
3. У чому сутність події злочину, який спосіб його вчинення?
4. Коли відбулась подія?
5. Скільки осіб брало участь у злочині, характер і мотиви їх дій?
6. Шляхи проникнення злочинців. Як вони залишили місце злочину?
7. Хто скоїв злочин (чи дає можливість отримана при

огляді місця події інформація судити про особу злочинця: стать, вік, професія та ін.)?

8. Які сліди повинні залишитися на місці події і на злочинці?

9. Хто міг чути, бачити те, що відбулось (свідки)?

10. Чи є негативні обставини?

Огляд місця події ще поділяють на основний (первинний), повторний і додатковий.

Основний – проводиться після отримання повідомлення про подію.

Повторний – якщо при основному огляді були допущені помилки, які призвели до неодержання всієї інформації про обстановку події, сліди, негативні обставини.

Додатковий – якщо після проведення основного огляду була отримана інформація про конкретні обставини, сліди, які не могли (об'єктивно, як правило) бути досліджені при первинному огляді.

Заключний етап огляду місця події

На цьому етапі слідчий разом з іншими учасниками огляду місця події узагальнює й аналізує зібрані дані, підводить підсумок, наскільки вдалось вирішити загальні та окремі задачі. При цьому кожен із учасників огляду місця події “звітує” про виконану роботу, отриманий результат і своє бачення (виходячи із отриманої ним інформації) обставин події злочину.

Експерт-криміналіст пропонує й обґрунтовує необхідність вилучення з місця події тих чи інших об'єктів, які підлягають подальшому (лабораторному) дослідженню, є носіями слідів або певної інформації, є підставами для висунення версій і необхідності їх перевірки.

Експерт – судовий медик узагальнює результати зовнішнього огляду трупа (ушкоджень на тілі) і дає попередні висновки про причини смерті та знаряддя, якими заподіяні ушкодження, ознаки, інформацію про особу, яка мала заподіяти тілесні ушкодження.

На цьому етапі вирішуються питання про значення для подальшого розслідування встановлених обставин (в тому числі й негативних). Оформляються протоколи, плани, схеми

місця події. Протокол зачитується всім учасникам огляду місця події і підписується ними.

3. Фіксація результатів огляду місця події

Огляд місця події як слідча дія передбачений Кримінально-процесуальним кодексом, має бути зафіксований в порядку, визначеному Кримінально-процесуальним кодексом. Існує декілька способів фіксації.

Основний і обов'язковий спосіб фіксації – складання протоколу – процесуального акту, в якому у певній послідовності відображається весь процес огляду місця події. Протокол складається із трьох частин – вступної, описової і заключної.

У вступній частині відображаються такі дані:

- час, місце складання, особа, яка склала, відомості про осіб, які брали участь в огляді місця події;
- місце події, умови проведення огляду;
- початок і кінець (часовий) огляду;
- роз'яснення прав і обов'язків учасникам огляду місця події.

В описовій частині відображається хід (процес) огляду місця події в тій послідовності, в якій він відбувався. Опис повинен бути детальним, з вказанням що і де було виявлено, тобто опис обстановки місця події і встановлених при огляді обставин, виявлених слідах. При цьому необхідно дотримуватись правила: що бачу – те й пишу! Ніяких припущень!

В заключній частині дається перелік вилучених об'єктів (предметів, слідів), застосування науково-технічних засобів, зауваження учасників і понять з приводу огляду місця події.

До протоколу можуть додаватись схеми, таблиці, плани.

Місце події фотографується за правилами судової фотографії з відображенням цього в протоколі; проводиться відеозйомка процесу огляду.

Завдання до семінарського заняття

Теоретичні питання

1. Поняття і задачі огляду місця події.
2. Принципи огляду місця події.
3. Стадії огляду місця події.
4. Види огляду місця події.
5. Фіксація ходу та результатів огляду місця події.

Практичні завдання

Скласти протокол огляду місця події за такою схемою (фабула довільна):

1. Вступна частина

- 1.1 Місце і дата складення протоколу.
- 1.2 Час початку і закінчення огляду.
- 1.3 Посада, прізвище особи, яка склала протокол.
- 1.4 Прізвища учасників огляду (понятих, спеціалістів, працівників міліції, свідків, потерпілих та інших осіб).
- 1.5 Роз'яснення прав і обов'язків учасникам огляду.
- 1.6 Повідомлення про застосування науково-технічних засобів (фото- і кінозйомки, звуко- і відеозаписи).
- 1.7 Умови проведення огляду: а) погода (сонячна, похмура, дощова тощо); б) освітлення (природне, штучне); в) температура повітря (в приміщенні, на місцевості).

2. Описова частина

- 2.1 Орієнтування місця події відносно оточуючої обстановки.
- 2.2 Опис взаємного розташування основних об'єктів місця події.
- 2.3 Опис окремих ділянок місцевості, приміщень, кімнат, об'єктів. При цьому доречно виділяти підзаголовки: "Огляд вітальні", "Огляд коридора", "Огляд трупа" тощо.

2.4 Опис дій слідчого при огляді окремих об'єктів, вузлів, слідів, предметів і обставин, які були виявлені під час огляду, результати проведених досліджень та вимірів, порядок і умови використання науково-технічних засобів.

2.5 Вилучення, упакування окремих слідів, об'єктів і зразків.

3. **Заключна частина**

3.1 Вказати на порядок і умови використання фото-, кінозйомки, звуко-, відеозапису (технічні характеристики технічних засобів, які використовувались, об'єктивів, плівки, освітлювачів).

3.2 З місця події вилучено:

1) _____ 2) _____ 3) _____

3.3 До протоколу огляду додаються: _____ (плани, схеми, зліпки, відбитки слідів).

3.4 Протокол прочитаний слідчим вголос. Зауваження на дії слідчого і правильність складання протоколу _____ (надійшли, не надійшли).

Підписи учасників огляду.

Скласти масштабний план місця події.

Реферати

1. Значення огляду місця події в розкритті та розслідуванні злочину.

2. Використання науково-технічних засобів при огляді місць подій.

Література до теми

1. Салтевський М.В. Криміналістика: Підручник: У 2 ч. – Ч. 2. – Харків: Консум, 2001. – С. 145-159.
2. Криміналістика: Учебник / Под ред. А.Г. Филиппова. – 3-е изд., – М.: Спарк, 2004. – С. 214-235.
3. Криміналістика: Учебник / Под ред. И.Ф. Пантелеева, Н.А. Селиванова. – М.: Юрид. лит., 1984. – С. 263-282.
4. Колмаков В.П. Следственный осмотр. – М., 1969.
5. Осмотр места происшествия: Справочник следователя. – М., 1982.
6. Быховский И.Е. Осмотр места происшествия. – М., 1973.